

UNDERSØKENDE AVHØRSMETODER I STRAFFESAKER

Avhør av fornærmede, vitner og mistenkte er en av politiets viktigste oppgaver. Hvordan avhør gjennomføres, kan få avgjørende betydning for utfallet av og rettferdigheten, effektiviteten og påliteligheten til en eventuell påfølgende straffesak. Politifolk, andre tjenestepersoner i politiet og ansatte i andre organer som foretar granskninger, er pålagt å respektere og ivareta alle menneskers iboende verdighet, samt deres fysiske og psykiske integritet i alle former for avhør – uavhengig av om de har status som fornærmet, vitne eller mistenkt. Likevel forekommer fortsatt tortur og andre former for mishandling, tvang og fremsetting av trusler mot personer i varetekt og under avhør i ulike deler av verden. “Tilståelseskulturen” i politiet og rettsvesenet som finnes i mange land, kan, i kombinasjon med mangel på opplæring og kompetanse i ulike etterforskningsmetoder og humane avhørsteknikker, oppmuntre til bruk av mishandling og andre uforsvarlige metoder for å oppnå tilståelser eller fremskaffe informasjon.

Dette opplæringsheftet gir en innføring i en metodikk for undersøkende avhør av fornærmede, vitner og mistenkte. Metodikken kalles *investigative interviewing* på engelsk, og den har blitt utviklet i samarbeid med praktikere for å ivareta den store mengde forskning som viser at mishandling og manipulasjon gir upålitelig informasjon. Metodene er i daglig bruk i justissektoren, også i terrorsaker. De er også effektive ved avhør for etterretnings- og sikkerhetsformål. Det har vist seg at metodene, ved å skape tillit og kontakt med den som skal avhøres, ikke bare forhindrer bruk av uforsvarlige metoder, de resulterer også i mere og mer pålitelig informasjon, noe som igjen fører til at befolkningen opplever justissektoren som mer rettferdig. På denne måten styrkes befolkningens tiltro til rettspleien og myndighetenes legitimitet.

LÆRINGSMÅL

Etter å ha lest opplæringsheftet vil du være i stand til å

forklare fordelene ved å anvende undersøkende avhørsmetoder

beskrive de ulike fasene i modellen for undersøkende avhør

bruke modellen til å utarbeide retningslinjer, mønsterpraksis og

anvende metodene i praksis i avhør

Bruk kontrollspørsmålene på slutten til å repetere og teste dine kunnskaper om modellen som beskrives i opplæringsheftet.

Avhørets viktigste formål

Formålet med politiavhør er å få frem nøyaktig og pålitelig informasjon som politiet kan handle på grunnlag av. Det er IKKE å få bekreftet hva politiet tror kan ha skjedd, eller å tvinge eller manipulere mistenkte til å gi fra seg informasjon eller tilstå. Undersøkende avhør fungerer som en sikring mot falske tilståelser og justisfeil. Metodene lærer politifolk hvordan de kan gjennomføre avhør på en systematisk måte og med et åpent sinn, og med det unngå vanlige feil som følger av å trekke forhastede konklusjoner. Like viktig er det at undersøkende avhør letter kommunikasjonen og informasjonsflyten, som igjen bedrer oppklaringen av forbrytelser. Fra et menneskerettsperspektiv hjelper undersøkende avhørsmetoder politiet med å realisere objektivitetskravet og uskyldspresumpsjonen i praksis.

“ Vi må endre politifolks holdninger til hvordan vi skal gå frem for å finne sannheten; tortur og mishandling virker mot sin hensikt.”

Edson Luis Baldan,
politibetjent – Politiskolen i
São Paulo, Brasil (New York, 9.
juni 2017)

UNDERSØKENDE AVHØRSMETODER

- bygger på 30 års forskning utført i samarbeid med avhørere
- brukes av et økende antall politiorganisasjoner rundt om i verden, og er også relevant for sikkerhets- og etterretningspersonell
- er praktiske og etiske metoder som er bevist å være effektive
- anvender ikke manipulasjon, tvang eller tortur
- motvirker bekreftelseskjevhet og tunnelsyn
- gir mer pålitelig informasjon som man kan handle på grunnlag av
- sikrer bevis og forebygger justisfeil
- bedrer befolkningens forhold og tillit til politiet, rettssikkerheten og myndighetenes legitimitet

For å sikre at avhør gjennomføres etter de høyeste standarder, må regler og retningslinjer evalueres jevnlig (UNCAT, artikkel 11).

“ Avhør av mistenkte er en spesialistoppgave som krever særskilt opplæring og øvelse dersom de skal kunne utføres på en tilfredsstillende måte.”

Den europeiske komiteen for forebygging av tortur og umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff (CPT), 12. årsrapport 2002, avsnitt 34

UNDERSØKENDE AVHØRSMETODER: EN NY MÅTE Å TENKE PÅ

Forskjellige land bruker ulik terminologi for å beskrive og visualisere avhør av fornærmede, vitner og mistenkte. Opplæringsheftet gjengir ikke all terminologi og praksis på feltet, men setter tradisjonelle forhør opp mot undersøkende avhør med vekt på fordelene med og effektiviteten til de undersøkende metodene.

Den praktiske fremgangsmåten som forklares i opplæringsheftet, bygger på PEACE-modellen (P**l**anning and p**r**eparation, E**n**gage and e**x**plain, A**cc**ount, C**l**osure, E**v**aluation), som ble utviklet i Storbritannia som svar på en rekke tvungne tilståelser og etterfølgende justisfeil i 1980- og 1990-årene. Den undersøkende avhørsmodellen som presenteres i opplæringsheftet, representerer en videreutvikling av PEACE-modellen basert på ny forskning og erfaring. En rekke land har allerede tatt i bruk metodene som beskrives i opplæringsheftet, mens andre er i ferd med å gjøre det.

Hvorfor?

Det overordnede målet med å avhøre fornærmede, vitner og mistenkte er å fremskaffe nøyaktige og pålitelige forklaringer i saker under etterforskning, som vil holde mål som bevis i en rettssak.

Undersøkende avhørsmetoder reduserer faren for menneskelige feil og falske tilståelser, noe som kan skje når det anvendes teknikker som er utformet for å få mistenkte til å tilstå og/eller bekrefte det som avhører på forhånd tror er sannheten. Forskning viser at problemer knyttet til tunnelsyn og bekreftelseskjevhet (dvs. en ubevisst tendens til bare å lete etter informasjon som “passer”, og se bort fra eller bortforklare alt som ikke bekrefter det avhører tror er sannheten) i nesten alle tilfeller er den underliggende årsaken til justisfeil.

“ Dersom man stresser hjernen for å tvinge frem en tilståelse eller informasjon, har det negativ innvirkning på motivasjonen, stemningen, hukommelsen og de kognitive evnene, noe som undergraver etterforskningen.”

Shane O'Mara, professor i eksperimentell hjerneforskning, Trinity College Dublin, og forfatter av boken *Why Torture Doesn't Work* (Harvard University Press, 2015)

Avhør som gjennomføres ved hjelp av de undersøkende metodene som beskrives i opplæringsheftet, har følgende fordeler:

- Systematisk innhenting av pålitelig bevismateriale for å styre etterforskningen i riktig retning.
- Underbygning av påtalemyndighetens sak og sparing av tid og ressurser.
- Styrking av befolkningens tillit til politiet

Hvordan?

I undersøkende avhør benyttes ikke press, men heller åpne spørsmål som bedrer kommunikasjons- og informasjonsflyten. Alle avhør, enten det er av fornærmede, vitner eller mistenkte, kalles “undersøkende avhør”. Informasjonen som fremkommer i avhør, kontrolleres opp mot tilgjengelige fakta. Godt forberedte spørsmål oppklarer misforståelser og tvetydigheter. Strategisk presentasjon av bevis under avhøret bidrar til å skille falsk fra verifiserbar informasjon.

For å beholde et åpent sinn, unngå tunnelsyn og bedre nøyaktigheten og påliteligheten trenger politiet – som alle andre granskere – verktøy og metoder for å redusere menneskelige feilkilder. Målet med modellen som forklares i opplæringsheftet, er å redusere slike feilkilder ved å gi avhører metoder for hvordan gjennomføre avhør.

AVHØRETS FASER

Avhørsmodellen omfatter følgende faser:

PLANLEGGING OG FORBEREDELSE

- praktiske forberedelser
- saksrelaterte forberedelser
- mentale forberedelser

INNLEDNING OG KONTAKTETABLERING

- start av opptak
- kontaktetablering og informasjon
- formalia og rettigheter
- bakgrunn og prosedyrer

FRI FORKLARING

- innledning
- åpne TED-spørsmål
- aktiv lytting

AVKLARINGER OG BEVISPRESENTASJON

- strukturering av temaer
- spørsmål
- strategisk bevispresentasjon

AVSLUTNING

- oppsummering
- informasjon
- positiv avslutning
- slå av opptak

EVALUERING

- informasjonen
- etterforskningen
- avhørerens

Figur 1 – PEACE-modellen slik den presenteres i Politihøgskolens KREATIV-program.¹

Sammenheng mellom avhørets faser

Et viktig element i undersøkende avhørsmetoder er at hver fase i avhøret er av grunnleggende betydning for den neste. Forestill deg avhøret som en kjedereaksjon der grundig og systematisk planlegging og forberedelser øker sjansene for å etablere god kontakt, noe som, i kombinasjon med en profesjonell innledning, øker sjansene for å få en detaljert fri forklaring. Dersom noe går galt i starten, vil kommunikasjonen bli hemmet gjennom hele avhøret, noe som vil redusere kvaliteten på informasjonen som innhentes, og påvirke den senere sonderingen og strategiske presentasjonen av bevis. Om avhøret avsluttes på en profesjonell måte, økes muligheten for å lykkes med fremtidig kommunikasjon vesentlig. Det bidrar også til å bygge opp og opprettholde et godt forhold mellom politiet og befolkningen. En fagmessig utført vurdering av bevisene som fremkommer i avhøret, vil øke mulighetene for å lykkes med etterforskningen. Evaluering av avhørerens opptreden vil stimulere til profesjonalitet, forbedre resultatene av fremtidige avhør og til og med øket jobbtilfredshet.

FORDELENE MED LYD- OG/ELLER VIDEOOPPTAK

Mange land har funnet at det er effektivt å ta lyd- og/eller videoopptak av avhør, både for å hindre mishandling og bruk av andre uforsvarlige metoder, og for å forbedre bevisinnnsamlingen. Opptak kan også brukes til opplæringsformål. Dagens teknologiske løsninger og tilgang på brukervennlig og billig mobilteknologi gjør at det er enkelt å gjøre opptak i mange situasjoner, og det har mange fordeler, f.eks.:

- Bruk av opptak er mindre mentalt belastende, ettersom avhører kan fokusere på avhøret fremfor på å skrive ned alt som blir sagt, eller ta notater.
- Det gjør det mulig for avhører å lytte aktivt og oppnå bedre kommunikasjon med avhørte. Dermed kan avhørte få forklare seg uten konstante avbrytelser.
- Opptak sikrer de viktigste bevisene – de muntlige – i sin opprinnelige form. De gir en fullstendig og gyldig gjengivelse av informasjonen som fremkom, og hvordan avhøret forløp (sikrer bevis og forebygger justisfeil).
- Dersom det mangler av hele eller deler av et avhør kan det i større grad gi åpning for bruk eller spekulasjon rundt bruk av mishandling og andre uforsvarlige metoder.
- Opptak beskytter avhører mot falske anklager om mishandling, press eller manipulasjon, eller om at avhører ikke har fulgt rettergangsreglene.
- Opptak gjør det lettere for etterforskerne å organisere og analysere informasjonen som fremkommer. Det finnes dataprogrammer for dette.
- Opptak er et utmerket hjelpemiddel når man skal evaluere og gi tilbakemelding på avhør, og til bruk i opplæring og forskning, noe som vil bedre profesjonaliteten i politiets tjenesteutførelse.

¹ Akronymet KREATIV er basert på de samme verdiene og prinsippene som undersøkende avhørsmetoder er basert på: Kommunikasjon, Rettssikkerhet, Etikk og empati, Aktiv bevisstgjøring, Tillit gjennom åpenhet, Informasjon og Vitenskapelig forankring.

FASE ÉN: Planlegging og forberedelser

Planlegging og forberedelser er en av de viktigste fasene i undersøkende avhør. Manglende eller dårlig planlegging kan føre til at avhøret mislykkes før det har kommet i gang. *Planlegging* består i å forberede seg mentalt og strategisk til avhøret. *Forberedelsene* omfatter alt annet som også må være klart til avhøret, som omgivelsene i avhørsrommet og tekniske og administrative forhold.

Overarbeidede politifolk sier av og til at de ikke har tid til å planlegge og forberede seg. Men etter innføring av undersøkende avhørsmetoder har de oppdaget at de faktisk sparer tid på god planlegging. Grundige forberedelser reduserer sannsynligheten for at man må kalle inn til nye avhør av fornærmede, vitner og mistenkte. Grundige forberedelser som del av et profesjonelt gjennomført avhør reduserer også sannsynligheten for at straffesaker blir avvist i retten på grunn av lav bevisverdi eller teknikaliteter.

SENTRALE ELEMENTER I GOD PLANLEGGING

- Innhent så mye bakgrunnsinformasjon som mulig om hendelsen eller forholdet som etterforskes, herunder all relevant informasjon om den som skal avhøres.
- Klargjør formålet med avhøret basert på en etterforskningsplan som tar høyde for alle relevante alternative hypoteser som skal utforskes, herunder muligheten for at mistenkte er uskyldig.
- Vurder hva slags informasjon som mangler, og hvordan den best kan innhentes.
- Følg reglene i straffeprosesslovgivningen og gjeldende retningslinjer.
- Forbered de praktiske detaljene rundt avhøret (bevispresentasjon, logistikk, avhørsrom, teknisk utstyr, plassering, forsvarer, tolk etc.).

FASE TO: Innledning og kontaktetablering

Første tiltak for å oppnå en god samtale med den som skal avhøres, er å etablere kontakt og et godt kommunikasjonsklima. Det å etablere kontakt og informere er avgjørende for å sikre produktive avhør.

Den som skal avhøres, må først informeres om hvorfor han eller hun er kalt inn til avhør, og om de formelle rammene, reglene og rettighetene som gjelder. Man må være klar over at folk som skal avhøres, kan være ansente og nervøse, og at de kanskje trenger å bli beroliget før selve avhøret starter. Avhører må imidlertid holde en profesjonell distanse og ikke prøve å fremstå som en "venn". Målet/Hensikten er å skape en god og avslappet atmosfære som stimulerer til et godt kommunikasjonsklima og hjelper avhørte med å huske, og som varer gjennom hele avhøret.

Forskning viser at en stor andel av skyldige lovbrøtere er villige til å gi en nøyaktig redegjørelse og til og med tilstå med én gang, mens andre ikke har bestemt seg før de møter til avhør. Avhørere som tar en aggressiv, fiendtlig eller fornærmende tilnærming, risikerer at mistenkte bestemmer seg for ikke å samarbeide med eller gi noe informasjon til politiet. Forskning har derimot vist at undersøkende avhørsmetoder øker sannsynligheten for at skyldige lovbrøtere vil samarbeide og gi fra seg informasjon, og til og med tilstå.

Holmberg og Christianson (2002), svensk studie av 83 innsatte dømt for drap eller seksuelle overgrep; Kebbell, Hurren og Mazerolle (2006), [australsk studie av dømte seksualforbrytere](#); tilsvarende funn i Snook, Brooks og Bull (2015), undersøkelse blant 100 mannlige innsatte i Canada

I avhør av mistenkte har avhører et særskilt ansvar for å vurdere om vedkommende er sårbar og for å informere om retten til ikke å forklare seg, til å la seg bistå av en forsvarer m.m. for siktede på en klar og tydelig måte som han eller hun forstår.

Gode avhørere ser fordelene ved å ha en forsvarsadvokat til stede for å avklare juridiske spørsmål, som vitne til at avhøret foregår på rettferdig vis, og for å hindre misforståelser. Poliorganisasjoner som har innført undersøkende avhørsmetoder som standard praksis, rapporterer om en betydelig nedgang i antall tvister mellom advokater og politiet – nærmest til null.

KONTAKTETABLERING GÅR UT PÅ Å

- skape et empatisk og respektfullt forhold fra starten av
- informere om bakgrunnen, rettigheter, formalia og fremgangsmåter for avhøret, herunder om lyd- og/eller videoopptak
- etablere visse spilleregler ved å fortelle avhørte
 - at det avhørte har å si, er viktig, og at de må fortelle alt de kan, og forsøke å ikke utelate noe
 - at avhørte ikke må “redigere” forklaringen sin underveis ved å utelate ting som de tror er uten betydning for saken
 - at avhørte må konsentrere seg godt fordi det kan være vanskelig å huske alt som skjedde i et hendelsesforløp
 - at avhørte må si fra dersom avhører stiller et spørsmål han eller hun ikke forstår, eller som avhørte ikke vet svaret på, eller dersom avhører misforstår noe avhørte har sagt, eller stiller et ledende eller upassende spørsmål
- Forsikre seg om at avhørte har forstått alt dette og hva det betyr for det aktuelle avhøret.

Denne fasen skaper grunntonen for avhøret og gir avhører og avhørte anledning til å danne en felles forståelse av avhøret og dynamikken i det. Den gir også avhører mulighet til å danne seg et bilde av avhørtes kommunikasjonsevner og til å tilpasse språket sitt for å sikre at avhørte forstår det som blir formidlet.

Eksempel på en god start på en samtale

Avhører: “Måten jeg har tenkt å gjennomføre dette avhøret på, er ved først å informere deg om rettighetene dine (og eventuelle forpliktelser). Deretter, dersom du er villig til å avgi forklaring, vil jeg be deg fortelle din side av saken med dine egne ord. Jeg vil da bare lytte til det du har å si, uten å avbryte deg. Vi har god tid, det er ingen hast. Så, når du mener du har fortalt alt og fått frem alle relevante detaljer, vil jeg følge opp med spørsmål som jeg synes er viktige. Husk at du når som helst kan avbryte og spørre meg om hva som helst som bekymrer deg, eller som du lurer på.”

Hva om mistenkte ikke er villig til å forklare seg? Evalueringer viser at selv om mistenkte nekter å forklare seg, så er ikke den strategiske planleggingen og forberedelsene i fase én og to bortkastet. Alle mulige alternative hypoteser er viktige å undersøke i den videre etterforskningen ved å oppsøke eller kontrollere mot alternative informasjonskilder. Faren med å ikke følge opp alternative forklaringer er at det skader uskyldige mistenkte og gir skyldige mistenkte anledning til å komme med en falsk, men likevel troverdig forklaring.

FASE TRE: Fri forklaring

Etter å ha etablert kontakt og forklart rammene og reglene for avhøret bør avhører først la avhørte få forklare seg fritt og sammenhengende om saken eller hendelsen som er under etterforskning. Det er av avgjørende betydning at avhørte får anledning til å legge frem "sin side av saken" før det stilles mer detaljerte spørsmål.

Omfattende forskning viser at dersom avhører følger stegene under, øker det sannsynligheten betydelig for å få en detaljert og nøyaktig redegjørelse fra fornærmede, vitner og mistenkte.

DE TRE VIKTIGSTE STEGENE FOR AVHØRER:

- Introduser og forklar formålet med og formen til en fri og sammenhengende forklaring.
- Gi ordet til fornærmede, vitnet eller mistenkte.
- Lytt aktivt mens avhørte gir sin frie forklaring.

Gjør dette: Aktiv lytting hjelper avhører med å etablere kontakt og få frem en fullstendig og nøyaktig redegjørelse.

Særlig til hjelp i denne fasen er TED'S PIE-tilnærmingen til avhør (Tell, Explain, Describe, Show Me – Precisely, In detail, Exactly), som på norsk blir **fortell, forklar, beskriv, vis meg – nøyaktig, i detalj, klart og tydelig**. "TED'S PIE" står for:

Denne tilnærmingen er kontaktskapende og hindrer at avhører kontaminerer avhørtes forklaring. TED'S PIE-tilnærmingen oppfordrer og inviterer avhørte til å redegjøre for det som har skjedd.

Ikke gjør dette: Det er godt dokumentert at avhørere som stiller lukkede eller ledende spørsmål, risikerer å kontaminere avhørtes forklaring, enten ved å forvrengte avhørtes minner eller ved uforvarende å lekke opplysninger om saken, noe som reduserer bevisverdien av senere forklaringer.

Eksempel på en god måte å introdusere den frie forklaringen på:

Avhører: "Dersom du ikke har ytterligere spørsmål om den videre prosessen, ønsker jeg nå å få høre din mening om innholdet i siktelsen mot deg. Jeg ser i saksdokumentene at du fortalte ham som pågrep deg, at du handlet i selvforsvar. Jeg vil gjerne at du forteller med egne ord hva som skjedde. Det er viktig at du tar med alle detaljer, og ikke utelater noe. Det som kan synes uvesentlig for deg, kan være avgjørende for etterforskningen. Ta deg den tiden du trenger. Jeg kommer ikke til å avbryte deg. Når du er klar, kan du fortelle meg nøyaktig og detaljert hva som hendte i går kveld. Jeg ønsker å få høre hele historien."

“ Evnen til å lytte er sannsynligvis den mest undervurderte egenskapen en god avhører kan ha.”

Professor Ray Bull, hovedtaler på den internasjonale psykologikongressen i Yokohama, Japan, juli 2016.

FASE FIRE: Avklaringer og bevispresentasjon

Etter å ha lyttet aktivt til avhørtes frie forklaring skal avhører gå dypere inn i materien og avklare alle relevante sider av saken, ett emne om gangen. Avhører bør ta opp de aktuelle temaene ved hjelp av spørsmål av TED'S PIE-typen, og når avhører har behov for ytterligere detaljer omkring et tema, bør han eller hun oppfordre avhørte til å komme med mer informasjon ved å stille åpne spørsmål av typen hvem, hva, hvor, hvorfor, hvordan og når. Avhører kan variere tilnærmingen avhengig av temaet som skal utdypes.

Denne avhørsteknikken oppfordrer til detaljerte redegjørelser og reduserer dermed behovet for oppfølgingsspørsmål. Dette er en fordel fordi avhører risikerer å lede fornærmede, vitnet eller mistenkte hver gang han eller hun stiller et spørsmål, noe som reduserer bevisverdien av avhøret.

Eksempler på god sondering:

Avhører: "Du sa at mannen i hvite klær angrep deg med kniv. Kan du fortelle mer i detalj om hvordan angrepet skjedde?"

Avhører: "Du sa at det var flere vitner – øyenvitner – til hendelsen. Kan du forklare nøyaktig hvor de stod da det skjedde?"

Avhører: "Du sa at en kvinne prøvde å stoppe mannen som angrep deg. Kan du beskrive denne kvinnen i detalj?"

Strategisk bevispresentasjon: når og hvordan

En viktig del av **avklarings- og bevispresentasjonsfasen** er *hvordan* og *når* avhører skal presentere bevis i avhør med mistenkte. Dersom mistenkte er pågrepet, indikerer det at politiet sitter på informasjon som tyder på at han eller hun er skyldig – hvis ikke ville det vært en ulovlig pågrepelse som ikke skulle vært gjennomført.

I undersøkende avhør må bevis presenteres på en strategisk måte. Med denne modellen får etterforskere klare instruksjoner for *hvordan* og *når* de skal presentere bevis, og – viktigst av alt – *hvorfor* de bør vente med det til denne fasen av avhøret.

Dersom bevis presenteres for tidlig, kan det føre til at uskyldige mistenkte blir fratatt muligheten til å underbygge sin uskyld, mens skyldige gjerningspersoner får mulighet til å tilpasse forklaringen sin til bevisene som presenteres.

“ Strategisk sondering og presentasjon av potensielle bevis gir politiet anledning til å utdype avhørtes forklaring før man går videre til neste tema. Dette bidrar til å sikre at uskyldspresumpsjonen respekteres, samtidig som påtalemyndighetens sak mot en skyldig mistenkt styrkes ved at det blir vanskeligere for ham eller henne å fabrikke et alibi.”

Tidligere spesialrapportør mot tortur i FN, Juan Mendez, i en rapport til FNs menneskerettsråd ([FN-dok. nr. A/71/298](#)), 2016

1 FØR AVHØRET STARTER: Identifiser alle tilgjengelige potensielle bevis

Før avhører går inn i avhørsrommet, må han eller hun kunne svare på spørsmålet: Hvilken informasjon skal jeg presentere på en strategisk måte?

2 FØR AVHØRET STARTER: Identifiser alle mulige forklaringer på beviset (alternative hypoteser)

I denne fasen er det svært viktig å ha klart for seg at mistenkte kan være uskyldig. For å kunne identifisere alle alternative forklaringer på hvordan beviset kan ha oppstått, må avhører stille seg selv det avgjørende spørsmålet: Dersom mistenkte er uskyldig – hva er de mulige (alternative) forklaringene?

La oss for eksempel anta at politiet har funnet mistenktes fingeravtrykk på åstedet. Dette er et mulig bevis, så hva er de ulike alternative forklaringene på hvordan mistenktes fingeravtrykk ble avsatt på åstedet?

3 INFORMASJONSINNHEITING (UTSATT BEVISPRESENTASJONEN)

Undersøk de alternative forklaringene. Etter innledningen og avhørtes frie forklaring skal avhører sondere etter informasjon som kan bevise eller motbevise de ulike alternative forklaringene identifisert i steg 2.

I steg 3 leter avhører aktivt etter informasjon som indikerer uskyld, for hvis slik informasjon ikke finnes, styrker det mistanken mot en mistenkt.

Hvis vi fortsetter å bruke eksempelet med fingeravtrykket, skal avhører stille spørsmål som: Har mistenkte vært på åstedet før forbrytelsen ble begått? Har han eller hun vært på åstedet etter at forbrytelsen ble begått? Har mistenkte hatt lovlig tilgang til åstedet på noen måte? Dersom fingeravtrykket ble funnet på en flaske eller en sigarettpakke, bør avhører undersøke om vedkommende røyker eller jobber i en dagligvarebutikk i nærheten. Dersom det ikke er tilfelle, styrker det mistanken mot vedkommende. Dette viser hvor viktig det er å innhente slik informasjon før det potensielle beviset presenteres for mistenkte.

Avslører derimot avhører fingeravtrykket for tidlig, vil en skyldig person kunne få anledning til å konstruere en falsk, men likevel troverdig forklaring som det kan være vanskelig – og noen ganger umulig – å motbevise. For å unngå dette må avhører følge disse stegene nøye før han eller hun presenterer potensielle bevis som beskrevet i steg 4.

Enhver forklaring (sann eller falsk) som mistenkte kommer med før bevispresentasjonen (steg 4), må umiddelbart utdypes i detalj ved hjelp av TED'S PIE-spørsmål og andre åpne spørsmål: *hvem, hva, hvor, hvorfor, hvordan og når*. Disse spørsmålene gjør det mulig for politiet å innhente nok informasjon til å forsikre seg om at uskyldige vil gå fri, og til å styrke bevisene mot skyldige.

4 PRESENTASJON AV POTENSIELLE BEVIS

Når avhører har dekket alle mulige alternative forklaringer og fått utdypet disse gjennom avhørtes egen redegjørelse (gjort ferdig steg 3 for alle bevisetema), er tiden inne for å presentere potensielle bevis.

Først bør imidlertid avhører oppsummere mistenktes forklaring og slik gi avhørte anledning til å bekrefte, avvise eller korrigere oppsummeringen.

For eksempel: *Har jeg forstått deg riktig når du sier at du aldri har vært på åstedet?* Ved å oppsummere mistenktes forklaring kan misforståelser unngås og rettes opp. Dette er naturligvis svært viktig dersom mistenkte er uskyldig. Det er samtidig et strategisk viktig steg for å hindre at skyldige mistenkte på et senere tidspunkt kan si at de ble misforstått. Avhører er nå i posisjon til å presentere de potensielle bevisene politiet sitter på.

Når bevis presenteres, bør avhører bevare en rolig og nøytral tone og invitere mistenkte til å komme med en forklaring. En hoverende eller triumferende tone bør unngås, da det sannsynligvis vil føre til at kommunikasjonsklimaet ødelegges, uavhengig av om mistenkte er skyldig eller ikke.

Når bevis presenteres, må avhører være klar til å fortelle *hvordan* og *når* det ble funnet, noe som gir mistenkte og mistenktes forsvarer anledning til å vurdere påliteligheten til avhørernes kilder og mulige bekreftelseskjevheter og tunnelsyn.

Etter å ha stilt spørsmålet skal avhører gi mistenkte tid til å svare. Dersom mistenkte er uskyldig – og dette ikke ble avdekket i steg 2 og 3 – må mistenkte få tid til å konsentrere seg for å forklare og avklare. Det samme gjelder dersom mistenkte er skyldig. Mistenkte overveier nå ulike alternativer. Skal han eller hun gi en sannferdig forklaring eller heller komme opp med en ny forklaring som enda ikke er vurdert? Et godt planlagt og profesjonelt gjennomført undersøkende avhør vil begrense skyldige mistenktes mulighet til å anvende et slikt forsvar.

Eksempel på en god bevispresentasjon: **Avhører:** "Kriminalteknikerne våre har funnet fingeravtrykket ditt på åstedet. Kan du forklare hvordan det kan ha blitt avsatt inne i leiligheten?"

FASE FEM: Avslutning av avhøret

Evalueringer av politiavhør viser at avhørere har en tendens til å skynde seg med å avslutte avhør, men avslutningen er viktig og må gjennomføres metodisk.

MÅLET MED AVSLUTNINGEN ER Å

- forsikre seg om at avhører og avhørte har samme forståelse av avhørtes forklaring ved å gå gjennom og oppsummere den
- verifisere at alle aspekter er tilstrekkelig gjennomgått ved å kontrollere at avhørte har gitt all informasjon som han eller hun er i stand til og villig til å gi
- sikre integritet og verdighet i forbindelse med avhøret og legitimiteten til en eventuell senere iretteføring, og holde kanalene åpne for fremtidig kommunikasjon

Når avhøret går mot slutten, bør avhører informere om hva som vil skje videre, ved å informere avhørte om de neste stegene i prosessen. Det kan for eksempel være å informere mistenkte om eventuell varetektsfengsling eller informere vitner om hvorvidt de må påregne å avgi forklaring i retten.

Til slutt skal avhører spørre om avhørte har noen spørsmål. Dette vil ha liten eller ingen effekt dersom kommunikasjonen har vært preget av press fra avhørers side. Men dersom avhøret har vært gjennomført etter retningslinjene over, kan et slikt spørsmål øke avhørtes følelse av å ha blitt skikkelig behandlet.

FASE SEKS: **Evaluering**

Undersøkende avhørsmetoder anerkjenner at avhør er en praktisk øvelse som krever en rekke ferdigheter, først og fremst i kommunikasjon. Og for å utvikle disse ferdighetene er evaluering og tilbakemeldinger avgjørende.

EVALUERING SKJER VED AT AVHØRER OG EVENTUELT EN MER ERFAREN ELLER OVERORDNET KOLLEGA

- vurderer om målene med avhøret er nådd
- gjennomgår etterforskningen i lys av informasjonen fremkommet i avhøret
- tenker gjennom hvor godt avhøret ble gjennomført, og fremhever det positive (f.eks. god informasjonsflyt) og vurderer hvordan det kan gjøres bedre i fremtiden

Dersom avhøret evalueres av en overordnet tjenesteperson eller kollega, skal avhører alltid få anledning til å kommentere sin egen innsats før evaluator gir sin tilbakemelding. Evaluator bør alltid starte med å understreke det som ble gjort bra, før han eller hun går inn på ting som kan forbedres.

Det er verdt å merke seg at forskning viser at tjenestepersoner vanligvis er dårlige til å vurdere sine egne avhørsferdigheter. Derfor er det alltid en fordel å evaluere avhør sammen med en kollega, som kan være en partner, en overordnet eller en mer erfaren tjenesteperson. Det er viktig at denne kollegaen er ærlig og direkte, og kan holde sine tilbakemeldinger fortrolige. Dersom det ble gjort opptak av avhøret, vil dette være til stor hjelp under evalueringen.

TEST DEG SELV

1. Hva er de viktigste fordelene ved undersøkende avhørsmetoder?
2. Hva er de seks fasene i et undersøkende avhør? Hva er formålet med hver fase?
3. Hva bør formidles til avhørte i kontaktetableringsfasen?
4. Hva er en passende reaksjon dersom avhørte ikke er villig til å avgi forklaring?
5. Hva er TED'S PIE?
6. Hva bør en unngå mens avhørte gir sin frie forklaring?
7. Hva er formålet med strategisk bevispresentasjon, og hva er de fire stegene?
8. Hvorfor er avslutningen på et avhør så viktig? Hvordan bør et avhør avsluttes?
9. Hva er fordelene ved å evaluere avhøret i etterkant?
10. Hva er fordelene med å gjøre opptak av avhør?

Andre kilder:

College of Policing (Storbritannia). Investigative interviewing. Tilgjengelig fra: <https://goo.gl/DuLnfp>

Mendez, J. (2016). Universal protocol for interviews. Interim report of the Special Rapporteur on torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment. Sesjon nr. 71, pkt. 69 (b) på den foreløpige agendaen. Tilgjengelig fra: <https://goo.gl/f35Rmy>

Rachlew, A. (2017). From interrogating to interviewing suspects of terror: Towards a new mindset. Ekspertblog, *Penal Reform International*, Tilgjengelig fra: <https://goo.gl/7Hk9gn>

Roberts, K., et al. (2012). Police interviewing of criminal suspects: a historical perspective. *Internet Journal of Criminology*, 2012, 1-17. Tilgjengelig fra: <https://goo.gl/1pU3a6>

Schollum, M. (2005). *Investigative interviewing: The literature*. Wellington, New Zealand: Office of the Commissioner of Police, 2005. Tilgjengelig fra: <https://goo.gl/Ermy9J>

Dette opplæringsheftet er et supplement til [CTI/UNCAT Implementation Tool 2/2017](#) om sikkerhetsforanstaltninger i de første timene etter pågrepelse. Noen sentrale sikkerhetsforanstaltninger: informasjon om rettigheter, rask tilgang til advokat, uavhengig legeundersøkelse, kommunikasjon med familiemedlemmer eller andre, lyd- og videoopptak av avhør, domstolskontroll og arrestasjonsloggføring.

CONVENTION AGAINST TORTURE INITIATIVE
CTI2024.ORG

CTI
Centre Jean-Jacques Gautier
PO Box 137 – 1211 Geneva 19 – Switzerland

+41 (0)22 919 2167
info@cti2024.org
<http://www.cti2024.org>

POLITIHØGSKOLEN

UiO : Norwegian Centre for Human Rights
University of Oslo

Utarbeidet for CTI av Senter for menneskerettigheter ved UiO
i samarbeid med Politihøgskolen i Oslo.

© 2017, Convention against Torture Initiative (CTI). Med enerett. Innholdet i Dette opplæringsheftet kan fritt siteres og gjengis med kildehenvisning. Forespørsler om tillatelse til å trykke opp eller oversette opplæringsheftet sendes til CTI. Eksemplene i opplæringsheftet er basert på offentlig tilgjengelig informasjon. CTI tar gjerne imot forslag til retting av feil og oppdatering av opplæringsheftet.

Layout & design: BakOS DESIGN